

Ioan Chindriș, Niculina Iacob, Eva Mârza, Anca Elisabeta Tatay, Otilia Urs, Bogdan Crăciun, Roxana Moldovan, Ana Maria Roman-Negoi, ***Cartea românească veche în Imperiul Habsburgic (1691-1830). Recuperarea unei identități culturale [Old Romanian Book in the Habsburg Empire (1691-1830). Recovery of a cultural identity]***, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2016, 1010 p., 1 hartă, (ISBN 978-606-543-733-3)

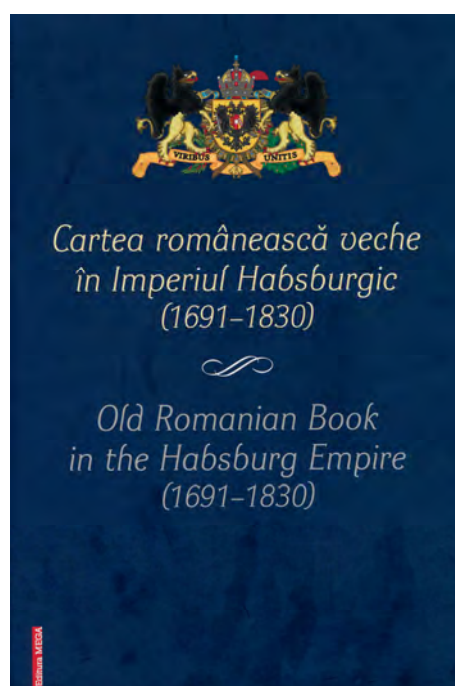
GEORGETA DEJU

Muzeul Civilizației Dacice și Romane, Deva
georgeta_deju@yahoo.com

Repertoriul, impresionant atât ca aspect, cât și ca volum de informații, constituie rezultatul activității de cercetare derulate în cadrul unui amplu proiect al Universității „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia, în perioada 2011-2016, intitulat *Cartea românească veche din Imperiul Habsburgic (1691-1830). Redescoperirea unei identități culturale* (cod proiect PN-II-ID-PCE-2011-3-0314), având ca director de proiect pe prof. univ. dr. Eva Mârza. Volumul de față, tipărit la editura Mega din Cluj-Napoca la sfârșitul anului 2016, a fost elaborat de un colectiv de cercetători – istorici, lingviști, bibliografi – alcătuit din Ioan Chindriș, Niculina Iacob, Eva Mârza, Anca Elisabeta Tatay, Otilia Urs, Bogdan Crăciun, Roxana Moldovan și Ana Maria Roman-Negoi și a fost lansat în cadrul Conferinței „Bibliologie și patrimoniu cultural național. Cartea românească veche din Imperiul Habsburgic (1691-1830)”, ediția a X-a, care s-a desfășurat la Alba Iulia în 24-25 noiembrie 2016.

Lucrarea debutează cu un substanțial studiu introductiv elaborat de Eva Mârza (p. 5-64), în care se argumentează demersul întreprins, se prezintă contextul istoric, politic, religios și cultural în care s-a desfășurat activitatea de editare și tipărire a cărților românești din Imperiul Habsburgic, se edifică modul în care acest context a influențat evoluția activității tipografice și se realizează o descriere a centrelor tipografice din Imperiu în care s-a imprimat carte românească.

Eva Mârza aduce ca argument principal al realizării acestui repertoriu constatarea că, până la prezentul volum, cercetarea cărții românești vechi nu a fost făcută în context european, astfel că nu exista o imagine a culturii românești vechi în ansamblul celei europene. În plus, deoarece imaginea spațiului „cultural românesc – transilvănean – poartă amprenta tradițională a slavonismului creată din cauza grafiei slavo-chirilice din cărțile românești vechi (1508-1830)”, s-a dorit nuanțarea „punctului de vedere asupra amprentei slavone aplicate tradițional cărții românești din

Transilvania”, precum și demonstrarea „prin argumente reprezentate chiar de cărți, temperarea influențelor slavone și apropierea conceptuală de spiritul european” (p. 5).

Obiectivele urmărite prin realizarea acestei lucrări au vizat cunoașterea imaginii, a conținutului și a rolului cărții românești apărute în Transilvania, în timpul stăpânirii habsburgice, propunându-se, în fapt, un inventar al titlurilor de carte românească veche aflate în bibliotecile din țară și străinătate, al centrelor tipografice, editorilor, tipografilor, ilustratorilor, difuzorilor care au contribuit la apariția acestor cărți. Mai mult, s-a dorit ca acest „instrument complex”, menit să informeze mediul științific european despre rezultatele principale ale acestei cercetări, să depășească „paradigma tradițională definită prin termenul de catalog de bibliotecă” (p. 6).

În continuare, studiul introductiv prezintă fiecare tipografie din Imperiu în care s-a produs carte românească, fiind subliniate cele mai importante momente în evoluția acestora, ca și rolul deținut în editarea cărților românești. Din expunerile referitoare la tipografia reiese clar conceptul că, în Imperiul Habsburgic, politicul a influențat cultura, și că, de la apariția *Diplomei leopoldine* în anul 1691, „legiurile pornite de la Viena erau omniprezente și de neocolit” (p. 61), modelând conținutul și imaginea cărții românești. Ajunsă la receptorii cărora le era destinată, cartea românească a modelat, la rândul-i, societatea românească, ridicând-o la standardele impuse de politica austriacă.

Metodologia alcătuirii repertoriului (p. 130-134), întocmită de Niculina Iacob, ghidează utilizatorul acestuia, informându-l despre organizarea materialului, descrierea cărților și transcrierea textelor, operațiuni menite să construiască exemplar un instrument de lucru performant, tradițional și inovator în același timp. Pe lângă normele uzuale referitoare la parametrii materiali ai cărților a fost adăugat cuprinsul fiecărei cărți, pe capitole, „astfel încât rezultatul să fie un registru științific fluid, un adevărat instrument de lucru pentru cercetători, în beneficiul conservării exemplarelor originale ca valori de tezaur” (p. 131). Tot aici, Niculina Iacob face o necesară precizare, menționând faptul că ideea de a realiza un repertoriu al cărții românești vechi din Imperiul Habsburgic i-a aparținut regretatului cercetător Ioan Chindriș care, pe parcursul carierei domniei sale, s-a documentat temeinic și a întocmit un număr impresionant de fișe cu descrieri ale cărților. Aceste fișe, puse la dispoziția echipei de cercetare, au constituit punctul de plecare al întocmirii repertoriului, iar cercetătorii, respectând principiul formulat de Ioan Bianu și Nerva Hodoș de a vedea personal fiecare carte descrisă¹, au făcut din nou calea la sursă.

Lucrarea continuă cu o bibliografie consistentă (p. 135-169) rezultată din documentarea și cercetarea în vederea identificării exemplarelor de carte românească veche descrise în repertoriu și cu o listă a depozitelor (p. 170-171) din care provin volumele repertoriate.

Urmează, apoi, corpul propriu-zis al lucrării (p. 174-938) constând din fișele bibliografice ale cărților românești produse într-un număr de 21 de centre tipografice din Imperiul Habsburgic, ordonate alfabetic: *Abrud*, p. 174; *Alba Iulia (Bălgrad)*, p. 175-179; *Arad*, p. 180; *Blaj*, p. 181-335; *Brașov*, p. 336-361; *Bratislava*, p. 362; *Buda*, p. 364-589; *Cernăuți*, p. 590-602; *Cluj*, p. 603-629; *Kalocsa*, p. 630-631; *Karlowitz*, p. 632; *Liov (Lemberg)*, p. 633-636; *Oradea*, p. 637-659; *Pesta*, p. 660-668; *Râmnic*, p. 666-682; *Sibiu*, p. 683-830; *Șumuleu-Ciuc*, p. 831-835; *Timișoara*, p. 836-838; *Trnava (Sâmbăta Mare)*, p. 839; *Veneția*, p. 840-842; *Viena*, p. 843-938. În

¹ Vezi în Ioan Bianu, Nerva Hodoș, *Bibliografia românească veche*, Tom 1. 1508-1716, București, Editura Academiei Române, 1903, p. VIII.

cadrul fiecărui centru tipografic, fișele sunt ordonate cronologic, iar pentru același an de apariție, alfabetic.

Pentru fiecare carte descrisă, în fișă regăsim următoarele informații: titlul-vedetă (alături de locul și anul apariției), titlul cărții (așa cum apare pe foaia de titlu), rezumatul cărții în limba engleză, formatul cărții, ornamentația, cuprinsul, depozitele în care se regăsește cartea, referințe bibliografice, observații. Urmărind bogăția de informații culese pentru fiecare titlu, ne dăm seama de imensitatea volumului de muncă și, parcurgându-le, sesizăm rigurozitatea cu care au fost întocmite fișele.

Menționăm cercetătorii care au realizat descrierile, precum și tipografiile la care și-au adus contribuția: Otilia Urs (*Abrud, Alba Iulia, Arad, Blaj, Cluj, Râmnic, Sibiu, Șumuleu-Ciuc, Timișoara*), Anca Elisabeta Tatay (*Brașov, Bratislava, Buda, Cernăuți, Kalocsa, Karlowitz, Liov, Oradea, Pesta, Trnava, Veneția, Viena*), Andreea Mârza (cărțile în limba greacă), Bogdan Crăciun (cărțile în limba germană), iar revizia filologică și întocmirea rezumatelor în limba română pentru fiecare carte le aparțin Niculinei Iacob și lui Ioan Chindriș. Ordonată în acest repertoriu, așezată la un loc, nu putem să nu ne gândim la faptul că producția românească de carte din Imperiu nu a fost de neglijat, nici din punct de vedere cantitativ, și nici calitativ. Urmărind descrierile, găsim cărți religioase, de istorie, de lexicografie, juridice, calendare, manuale, foi volante etc., care dețin următoarele caracteristici: lucrări tipărite în limba română în Imperiul Habsburgic, indiferent de loc, și lucrări tipărite de un autor român, indiferent de limba de publicare și de loc, între limitele cronologice 1691-1830 (care coincid cu următoarele momente: anul 1691 reprezintă începutul dominației habsburgice în Transilvania, iar anul 1830 este limita superioară, convențională, a ceea ce reprezintă cartea românească veche, periodizată între anii 1508-1830).

Capitolul *Cărți cu existență incertă* (p. 939-992) înglobează titluri menționate în diferite surse bibliografice, dar a căror existență nu poate fi susținută cu certitudine, fie din cauză că nu se cunosc exemplare, fie din cauza interpretării eronate ori a unor greșeli de tipărire, prin acest demers „autorii făcându-și datoria față de bibliografia de specialitate”, așa cum afirmă Niculina Iacob (p. 131). O serie de observații întocmite pentru fiecare exemplar argumentează încadrarea fiecărei cărți în acest capitol.

Repertoriul se încheie cu două anexe extrem de utile constând din *Reprezentarea cronologică a cărții românești vechi din Imperiul Habsburgic (1691-1830)* (p. 993-1010), întocmită de Ana Maria Roman-Negoi, și *Reprezentarea cartografică a centrelor tipografice* (o filă nenumărată), întocmită de Bogdan Crăciun după o hartă a cartografului englez John Arrowsmith.

Receptarea cărții în străinătate este garantată de prezența textelor în limba engleză, și ne referim la *Introducere* (p. 65-129, trad. Carmen Borbely) și la rezumatul din cadrul fiecărei descrieri de carte veche (trad. Roxana Moldovan, Czintos Emese), prin care cartea românească produsă în Imperiul Habsburgic se dezvăluie comunității științifice internaționale.

Considerăm că demersul documentar și editorial al echipei de cercetare este unul temerar și de amploare, având în vedere că obiectivul major a fost identificarea cărților românești publicate într-un spațiu precis conturat, cel al Imperiului Habsburgic, într-un răstimp de 139 de ani (1691-1830) în care producția de carte a fost în continuă creștere, stimulată fiind de efervescența Iluminismului. Inventarierea acestor cărți oferă o imagine de ansamblu a producției tipografice de carte românească din Imperiul Habsburgic, numărul total al cărților descrise ridicându-se la 998 de titluri, dintre care 708 sunt cărți identificate și 290 sunt cărți cu existență incertă. De asemenea, se poate

observa care au fost centrele cele mai prolifiche în privința cărților românești și menționăm în acest sens Buda cu 214 cărți identificate, Sibiu cu 151 de cărți, Blaj cu 106 cărți și Viena cu 91 de cărți, la care se adaugă cărțile cu existență incertă (Buda 26, Sibiu 61, Blaj 149, Viena 27).

Suntem de părere că o numerotare a fișelor într-un mod oarecum asemănător *Bibliografiei Românești Vechi* ar fi înlesnit citările ulterioare, dar acest fapt nu diminuează cu nimic utilitatea și valoarea științifică a acestui veritabil instrument de lucru alcătuit cu erudiție și acribie.

Nu în ultimul rând se cuvine a aprecia importanța publicării acestei ediții de excepție prin prisma abordării locului cărții românești tipărite în Imperiul Habsburgic, în cadrul istoriei cărții europene. Argumentele aduse de Eva Mârza în *Introducere*, legate de istoria cărții românești vechi, pe de o parte, și prezența și influențele politicii habsburgice în spațiul transilvănean, pe de altă parte, conduc la constatarea că producția de carte românească din Imperiul Habsburgic „se încadrează prin conținut și răspândire în creația europeană” (p. 7), iar detaliile fiecărei fișe bibliografice constituie tot atâtea argumente în favoarea acestei idei.